

Inhoudsopgave

Verantwoording	8
Dankwoord	9
Introductie	10
Deel 1 Studeren	12
1 Studeren	13
Kennis	13
Hoorcolleges en werkgroepen	15
Zelfstudie en planning	17
Concentratie	19
Tentamen	20
Gemotiveerd blijven	22
2 Lezen van wetenschappelijke literatuur	24
Tekstsoorten	24
Leesstrategieën	28
Samenvatten	33
Deel 2 Onderzoek doen	36
3 Oriënteren op een onderzoeksonderwerp	37
Onderwerp kiezen	37
Vraagstelling opstellen	39
4 Interviewen	44
Vorbereiding van interview	44
Tijdens het interview	46
5 Literatuur zoeken	48
Wetenschappelijke literatuur	48
Relevantie en kwaliteit van literatuur	52
6 Literatuur organiseren, analyseren en verwerken	56
Organiseren van bronnen	56
Analyse van de informatie	57
Bronnen verwerken met referentiesoftware	58
7 Empirisch onderzoek	60

Deel 3	Onderzoek delen	64
8	Argumenteren	65
	Vormen van argumentatie	65
	Argumentatiestructuur	68
	Van argumentatiestructuur naar structuur voor literatuurverslag	73
9	Schrijven	75
	Stappen in het schrijfproces	75
	Tactieken bij het schrijven	76
	Structuur van een literatuurverslag	77
	Wetenschappelijke schrijfstijl	83
	Grammatica en spelling	85
10	Bronvermelding	88
	Verwijzen in de lopende tekst	90
	Verwijzen in de literatuurlijst	94
	Plagiaat	94
11	Presenteren	96
	Vorbereiding van presentatie	96
	Inleiding	98
	Audiovisuele middelen	103
	Tijdens een presentatie	106
	Na een presentatie	107
Deel 4	Kritische houding	110
12	Debat, discussie en kritische dialoog	111
	Debat	111
	Zwakke plekken bij debatteren	113
	Discussie	114
	Valkuilen bij het opstellen van een argumentatie	115
13	Reflecteren	118
	Persoonlijke reflectie	119
	Reflectie op rol in team	121
	Feedback geven en ontvangen	123
Appendices		126
	Appendix A Fraude en plagiaat	127
	Appendix B Verwijsregels voor literatuurlijst	129
	Appendix C Voorbeeld literatuurverslag	134

Verantwoording

Dit handboek is tot stand gekomen op basis van de jarenlange ervaring binnen het Instituut voor Interdisciplinaire Studies (IIS) van de Universiteit van Amsterdam op het gebied van interdisciplinair onderwijs en academische vaardigheden. Eerdere versies van onderstaande tekst worden – in de vorm van syllabi – al meer dan een decennium ingezet bij het onderwijs van de bacheloropleiding Bèta-gamma. De inhoud bouwt zo voort op de kennis en ervaring van tientallen docenten en duizenden studenten die in deze periode bij het IIS hebben gewerkt of gestudeerd. Daarnaast is er dankbaar gebruikgemaakt van de grote rijkdom aan bestaande lesboeken over specifieke academische vaardigheden. In iedere hoek van de wetenschap en op het gebied van iedere afzonderlijke vaardigheid is een grote diversiteit aan lesboeken over academische vaardigheden verschenen. Dit boek is naar ons weten het eerste overkoepelende boek over academische vaardigheden voor interdisciplinaire studies. Dit brede perspectief leidt ertoe dat wij niet volledig kunnen zijn. Voor specifieke of gedetailleerde informatie zijn er in dit boek op veel plaatsen verwijzingen opgenomen naar teksten waar men meer kan vinden over een specifieke vaardigheid. Een handboek als dit is daarnaast nooit ‘af’. Steeds weer zullen er nieuwe invalshoeken, tips, voorbeelden, methoden en inzichten ontwikkeld worden, die bijdragen aan het uiteindelijke doel van dit boek: interdisciplinaire studenten helpen bij het leren van vaardigheden die essentieel zijn voor iedere toekomstige academicus.

Ten slotte een advies aan de lezer: gebruik dit handboek als leidraad en niet als de enige juiste academische manier om te leren, te lezen, te schrijven of te presenteren. Binnen de verschillende vakken en disciplines zal het accent op bepaalde elementen net iets anders liggen of zullen details net iets anders worden ingevuld.

Dankwoord

We zijn in eerste instantie veel dank verschuldigd aan de talloze studenten en docenten die de afgelopen tien jaar hebben gewerkt met en aan dit handboek. Zij hebben de basis gelegd voor dit boek. Helaas hebben we hier niet de ruimte om hen allemaal te noemen. We willen in ieder geval onze grote waardering uitspreken voor de uitzonderlijke bijdragen van de volgende (oud-)docenten: Tonja van Gorp, Mieke de Roo, Sanne Kosterman, Njal van Woerden, Ellen Algera en Elmar Jansen.

Daarnaast willen we de volgende collega's en studenten bedanken voor het doorlezen van eerdere versies en voor hun constructieve opmerkingen en suggesties: Steph Menken, Linda de Greef, Jasper ter Schegget, Coyan Tromp, Rick Vermin, Noa Visser, Rens Baardman, Sophie Boot en Frankie Pols.

Ten slotte bedanken we Elke Stokker voor het voortreffelijk managen van de vele versies van dit handboek en zijn we Bob van den Berg zeer erkentelijk voor zijn bijdrage aan de vormgeving van dit boek.

Introductie

Dit boek is bestemd voor bachelorstudenten van interdisciplinaire studies. Tegenwoordig worden talloze interdisciplinaire opleidingen aangeboden aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen. Een decennium geleden was dit nog vrij ongewoon. In de loop van de 19e eeuw werden de universiteiten opgedeeld in drie min of meer afgebakende clusters van wetenschappelijke disciplines: de bètadisciplines, die de natuur (in de breedste zin van het woord) onderzoeken; de gammadisciplines, die zich bezighouden met kennis over menselijk gedrag en de menselijke samenleving; en de alfadisciplines, die de kennis bestuderen die voortkomt uit de menselijke geest.

Deze drie clusters zijn verder opgedeeld in een groot scala aan wetenschappelijke disciplines zoals natuurkunde (β), sociologie (γ) en geschiedenis (α). Deze disciplines zijn op hun beurt in de afgelopen eeuwen vertakt in specialisaties en subspecialisaties, zoals kwantummechanica, onderwijssociologie en maritieme geschiedenis. Bij de meeste universiteiten kun je deze indeling terugvinden in de opleidingen die worden aangeboden. De kennis die ontstaat vanuit deze wetenschappelijke disciplines en specialisaties is zeer diepgaand en verrijkend. Zeker wanneer de ideeën uit verschillende disciplines worden gecombineerd, ontstaan er geregeld waardevolle inzichten. Toen wetenschappers bijvoorbeeld halverwege de 20e eeuw op zoek gingen naar de structuur en eigenschappen van het erfelijke materiaal, waren het uiteindelijk een bioloog (James Watson), een chemica (Rosalind Franklin) en een natuurkundige (Francis Crick) die samen de opbouw en structuur van DNA identificeerden. Zonder interesse in – en kennis van – elkaars discipline hadden ze dit nooit bereikt. Maar zij hadden het vermogen om drie schijnbaar ver uit elkaar liggende velden te integreren en tot nieuwe kennis te komen die letterlijk onze wereld heeft veranderd. Ook op het gebied van de huidige complexe problemen, zoals milieuvraagstukken of vragen over het functioneren van de maatschappij, levert een interdisciplinaire benadering verhelderende inzichten op. Interdisciplinaire studies beogen daarom bruggenbouwers op te leiden die – naast hun specialisme – overzicht hebben over meerdere disciplines, en kennis uit de ene wetenschap kunnen integreren met kennis uit de andere.

Als student van een interdisciplinaire studie ben je in zekere zin vergelijkbaar met een parachutist: Je zult de komende jaren op veel verschillende academische landschappen neerdalen. Je leert daarbij snel een inventarisatie te kunnen maken van de omgeving (het wetenschapsgebied), te analyseren welke informatie aanwezig en nuttig is (onderzoeken), je de lokale taal en denkwijzen eigen te maken (het jargon) en te leren communiceren (kennis delen). Dit handboek over academische vaardigheden stelt je in staat dit alles te bereiken.

Academische vaardigheden zijn de gereedschappen die je tijdens en na je studie kunt inzetten om nieuwe kennis op te nemen, te ontwikkelen, te delen en ter discussie te stellen. In alle vaardigheden zul je in de loop der jaren een eigen stijl ontwikkelen. Tijdens je eerste studiejaren kun je dit boek daarbij gebruiken als houvast. Maar ook in latere fasen van je studie zul je het er nog wel eens bij pakken als je denkt: 'Hoe zat het ook alweer met...?'. We hopen dat je dit boek ervaart als een goed en – bovenal – nuttig startpunt van je eigen academische en interdisciplinaire ontwikkeling.

In het eerste deel van dit boek vind je informatie over efficiënte manieren om informatie op te nemen. In het tweede deel lees je hoe je een eigen literatuuronderzoek opzet en uitvoert. Het derde deel gaat over manieren om de verworven kennis over te dragen aan vakgenoten of aan een breed publiek. Dit handboek sluit af met een gedeelte over kritisch denken en manieren om je eigen kennis en kunde te evalueren en te verbeteren.

'We are not students of some subject matter, but students of problems. And problems may cut right across the boundaries of any subject matter or discipline.'

Karl Popper
(*Conjectures and Refutations*, 1963)

Deel 1

Studeren

'A university is not about results in the next quarter; it is not even about who a student has become by graduation. It is about learning that molds a lifetime, learning that transmits the heritage of millennia; learning that shapes the future.'

(2007)

Drew Gilpin Faust (1947)

Amerikaans historica en eerste vrouwelijke president van Harvard University

In dit deel wordt besproken hoe je de aangeboden studiestof eigen kunt maken. Hoe stel je een leerplan op en hoe haal je het meeste uit de colleges? Verder komen praktische tips aan bod die je kunnen helpen om zo veel mogelijk van het universitaire onderwijs op te steken.

1 Studeren

Docenten leggen vaak uitvoerig uit *wát* je voor hun vak moet weten, maar minder vaak is duidelijk *hóé* je dit doet. Dit hoofdstuk behandelt hoe je goed en efficiënt studeert. Daarbij geven we praktische handvatten om je zo goed mogelijk op een hoorcollege, werkgroep of tentamen voor te bereiden.

Een universiteit is een plaats waar een diverse groep door kennis gedreven mensen samenkomt om elkaar uit te dagen nog beter en nog scherper na te denken en de wereld te verrijken met nieuwe inzichten en uitvindingen. Er worden nieuwe theorieën geformuleerd, innovatieve technieken ontwikkeld en het onbekende wordt ontdekt. Daar maak jij nu deel van uit. Studeren doe je omdat je een fascinatie hebt, omdat je alles van een bepaald onderwerp wilt weten, en dit onderwerp wilt doorgronden. Daarnaast ontwikkel je op de universiteit specialistische vaardigheden, en ontmoet je een hoop interessante mensen. Je zult er minimaal drie jaar van je leven rondlopen, en misschien wel langer. Veel mensen noemen het de boeiendste en leukste tijd van hun leven, niet in het minst omdat een studie je in staat stelt het ondermaanse (en wellicht ook het bovenmaanse) een poosje vanuit een neutrale positie te bewonderen en te bevragen. Het is een tijd waarin je je een rijk wereldbeeld zult vormen en je eigen verhouding ten opzichte van de dingen en de mensen om je heen zult verhelderen.

Kennis

Kennis staat centraal binnen het universitair onderwijs. Je gaat niet alleen aan de slag met kennis opnemen, maar ook met kenniscreatie en kennisoverdracht. Benjamin Bloom (1913-1999) stelt dat denken op verschillende niveaus plaatsvindt. Op een basaal niveau staat 'onthouden', waarna hij verschillende stappen opbouwt naar het hoogste niveau 'evalueren' (zie box 1.1).

Box 1.1
Classificatie van kennisniveaus
(gebaseerd op taxonomie van Bloom, 1956)

Kennisniveau	Je bent in staat ...
Onthouden	...kennis te reproduceren.
Begrijpen	...kennis te interpreteren en deze kennis in eigen woorden uit te leggen.
Toepassen	...kennis te gebruiken in nieuwe situaties.
Analyseren/ synthetiseren	...kennis te ordenen en samen te stellen voor nieuwe inzichten.
Evalueren	...kennis kritisch te beoordelen en toe te passen buiten je eigen discipline.

In deze classificatie zit een interessante boodschap verstopt: je zit niet alleen op de universiteit om véél te leren, maar misschien nog wel meer om actief aan de slag te gaan met deze kennis: om jezelf een bepaalde manier van denken bij te brengen. Als

Interdisciplinaire tip

Hoewel de classificaties van Bloom misschien doen vermoeden dat het vooral zinnig is om je op evalueren, analyseren en synthetiseren te richten, is het belangrijk om je te realiseren dat alle manieren van denken essentieel zijn voor interdisciplinaire studies. Howard Gardner (2007) onderscheidt bijvoorbeeld 'five minds for the future' die allemaal van belang zijn: de disciplinaire, synthetiserende, creërende, respectvolle en ethische houding. Zonder een goede disciplinaire houding (je kunt je verschillende manieren van denken eigen maken, bijvoorbeeld wiskundig of sociologisch) is er geen synthetiserende (het bijeenbrengen van verschillende disciplines) of creërende (nieuwe vakoverstijgende kennis blootleggen en construeren) houding mogelijk.

academicus onderscheid je je dus doordat je niet alleen maar feiten kunt oplepelen en dingen simpelweg begrijpt, maar juist een stap verder zet en bestaande kennis kunt toepassen, analyseren en evalueren, en uiteindelijk nieuwe kennis en waarde kunt creëren. Dat is ook de toegevoegde waarde voor veel werkgevers: zij zitten niet te wachten op hoogopgeleid personeel dat braaf uitvoert wat er gevraagd wordt, zij zoeken werknemers die het functioneren van de organisatie kunnen beoordelen en verbeteren.

Hoorcolleges en werkgroepen

Een interessant en belangrijk onderdeel van het volgen van vakken zijn de hoor- en werkcolleges. Tijdens deze colleges wordt de lesstof voor een vak verder toegelicht, maar heb je ook de mogelijkheid om actief met de stof aan de slag te gaan. Het is belangrijk om voor jezelf na te gaan hoe je het meeste uit de colleges kunt halen. In box 1.2 staan verschillende tips uitgewerkt.

Box 1.2

Checklist voor colleges

Voor

Plan **voorbereidingstijd** voor een college (afhankelijk van de hoeveelheid stof) waarin je de hand-outs of – als die nog niet online staan – de literatuur voor het college doorneemt.

Bekijk de **leerdoelen** van het vak of college. Deze zijn doorgaans beschikbaar in de studiehandleiding van het vak. Stel jezelf de vragen: waarom dit onderwerp? Hoe past het in de rest van het vak?

Scan door de **literatuur** (de koppen, keywords, etc.) en vraag jezelf af of je deze begrippen uit andere vakken of in een andere context kent. Kun je ze definiëren? Dit is een mooi moment om ze nog een keer op te zoeken.

Maak een lijst van alle **keywords**. Deze lijst kan de basis worden van een mindmap, een samenvatting, of een manier om jezelf te testen.

Zoek de **achtergrond** van een spreker op, zodat je kunt anticiperen op welke kant zijn of haar verhaal op zal gaan.

Schrijf een paar **vragen** op waarvan jij hoopt dat ze tijdens het college beantwoord worden. Als ze niet ter sprake komen tijdens het college, stel ze dan na afloop.

Tijdens	Zorg dat je op tijd bent en goed voorbereid aankomt (met highlighter, pen, potlood, etc.), zodat je geen belangrijke informatie mist.
	Kies een goede plek waar je de docent en de presentatie goed kunt zien en waar je zo min mogelijk wordt afgeleid.
	Let goed op en bekijk welke van je vragen beantwoord worden.
	Schrijf het noodzakelijke op. De meeste informatie staat vaak al in de hand-outs of op de slides. Onderstreep of highlight de begrippen waarop de docent de nadruk legt.
	Stel vragen .
Na	Werk je aantekeningen uit en inventariseer de belangrijkste punten. Hoe ziet het grotere plaatje voor dit onderwerp eruit? Kun je het in één of twee zinnen samenvatten?
	Bekijk je lijst met keywords . Zijn er termen die je moet toevoegen of vallen er misschien een paar af?
	Op welke manier kun je het materiaal het beste organiseren om het te onthouden? Kun je de termen in groepen of klassen plaatsen, of is er een volgorde van gebeurtenissen in de tijd? Is er misschien een krachtige metafoor of een verhaal waaraan je het materiaal kunt ophangen?
	Probeer dwarsverbanden te leggen met de stof van andere vakken of uit andere disciplines.

Naast hoorcolleges zul je zeer waarschijnlijk ook werkgroepen (of werkcolleges) volgen. Dit is meestal in een kleinere groep waarbij er intensiever contact met de docent en je medestudenten is. Veel werkvormen binnen werkgroepen zijn bedoeld om actief met de stof aan de slag te gaan, bijvoorbeeld door over de literatuur te discussiëren of een presentatie te houden. Dit helpt bij het onthouden en het verhelderen van de stof. Dit betekent ook dat, meer dan bij bijvoorbeeld een hoorcollege, de verantwoordelijkheid voor het slagen van de bijeenkomst bij jou ligt. Het is daarom van belang dat je vóór een werkgroepbijeenkomst de relevante literatuur hebt gelezen, en vragen en ideeën hebt geformuleerd over de materie. Je kunt elkaar ook op die verantwoordelijkheid aanspreken, bijvoorbeeld als je merkt dat anderen zich niet voldoende hebben voorbereid.

Zelfstudie en planning

Naast de vaste onderdelen binnen je studie krijg je veel tijd en verantwoordelijkheid om je eigen studiebezigheden vorm te geven en in te delen. Dit wordt ook wel zelfstudie genoemd. Als hoor- en werkcolleges de ruggengraat van een academisch programma zijn, dan is zelfstudie het weefsel dat de rest van het lichaam vormt. Deze zelfstudie zal dus misschien wel het grootste en belangrijkste deel van je studie beslaan. Toch vindt niet iedereen het even gemakkelijk om met deze vrijheid om te gaan. Om ervoor te zorgen dat je de tijd die je voor zelfstudie krijgt gestructureerd en efficiënt inplant, is het voor veel studenten behulpzaam gebleken om een leerplan te maken voor de verschillende vakken die je volgt.